

koli znanja je odvisna od razporeditve moči (zlasti institucionalizirane), kar še posebej prizadeva družboslovje in humanistiko. Ta dejavnik je povezan z načinom prenosa znanja v relevantna območja (cone); še tako briljantno znanje (očiščeno različnih pristranskosti), ki ostaja omejeno na ozek krog producentov, ne more bistveno prispevati k izboljšanju obstoječega stanja. Z različnimi oblikami množičnega razsejevanja znanja se lahko postopno dosega zmogljivosti za oblikovanje pravil urejenosti in za nadzorovanje pomembnih institucij in nosilcev položajev v njih. Samo po tej poti lahko družboslovno in humanistično znanje prispeva k razvoju "dejavne demokracije".

Ker se obstoječa institucionalna urejenost v glavnem ne spreminja iz same sebe v korist različno socialno prikrajšanih, se more doseči spremembe le s skupnim (organiziranim) delovanjem na podlagi ozaveščanja, torej ponotranjanja ustreznega znanja. Na primer, če le pet znanstvenikov pozna, kako se z nadzorom nad ženskim telesom vzpostavlja in ohranja večini neprijazna urejenost, bo takšna dejavnost (opravičena z varovanjem nadindividualne celote) pač normalno potekala naprej. Če pa imajo takšno znanje stotisoči žensk (in moških) v neki državi, se bo lahko kaj spremenilo. Iz "obrobnega servisa politike" lahko (redki) ustvarjalci in (množični) uporabniki družboslovnih in humanističnih znanj skupaj naredijo "osrednjo službo", brez katere ne bi smelo potekati politično odločanje. Da to ni zgolj nek utopičen model, kažejo izkušnje z (vnaprejšnjim) ocenjevanjem vpliva politične regulacije na okolje ali pa na spola (v nekaterih deželah EU).

Naj ta telegrafski zapis sklenem z mislijo: izzivov za radikalno naravnost časopisa v prihodnje gotovo ne bo zmanjkalo; ob že ustvarjeni tradiciji pa zanesljivo tudi ne moči in pripravljenosti jedrnih in vseh drugih sotrudnikov in sotrudnic, da bi nanje odgovarjali tako, da bi ustvarjali "duha časa", in ne le da bi pojasnjevali obstoječe v skladu s prevladujočim "duhom časa".

Preobrazba politične ekonomije v ekonomiko O dveh posledicah specializacije in fragmentacije za enotnost in celovitost politične ekonomije

VILJEM MERHAR

V vašem prvem anketnem vprašanju načenjate problematiko potrebnosti interdisciplinarnosti, ki jo zahtevata specializacija in fragmentacija znanosti. S specializacijo in fragmentacijo znanosti, na primer politične ekonomije, o kateri bom v nadaljevanju spregovoril, smo sicer pridobili večjo preglednost na posameznih sedaj avtonomnih področjih, na primer večjo preglednost o produkciji, delitvi, menjavi in potrošnji kot fazah gospodarskega procesa, ki so predmet politične ekonomije; hkrati pa smo s temi procesi avtonomiziranja področij prikrajšani za enovitost in celovitost politične ekonomije in s tem tudi njenega preučevanja.

Parcializacijska fragmentacija in specializacija, ki sta sicer povečali transparentnost za posamezna področja, sta nas torej hkrati prikrajšali za enovitost in celovitost politične ekonomije kot zgodovinske, družbene in razredne vede. Do tega je prišlo, ker so se specializirana in fragmentirana področja avtonomnega preučevanja posameznih faz - produkcije, delitve, menjave in potrošnje - preučevala tudi s pomočjo drugih, za politično ekonomijo kot družbeno, zgodovinsko in razredno vedo neustreznih metod in sredstev preučevanja.

Za potrošnja na primer stojijo potrošniki z a) njihov kupno močjo, ki se jo enostavljeno predpostavlja, namesto da bi se jo preučevalo, in b) z njihovimi fiziološkimi in psihološkimi potrebami, ki jih je treba zadovoljiti. Potrebe so namreč subjektivna občutenja pomanjkanja z bolj ali manj intenzivnimi željami po zadostitvi - zadovoljitvi tega pomanjkanja -, po zadovoljitvi potreb. Logika takšnega, sicer znanstveno korektnega sklepanja, ki v potrošniku spoznava izhodišče gospodarjenja in s tem "potrošnika kot kralja", pa posledično spreobrne primat produkcije v primat potreb - potrošnje. S to spremembo se hkrati sproži pojmovno zmedo in s tem spor med političnim ekonomistom, ki poudarja primat produkcije in dialektično enotnost faz gospodarskega procesa, in marketinškim preučevanjem potrošnje in trga, ki v potrebah ljudi spoznava izhodišče in smisel produciranja in gospodarjenja. Udeleženca v tako nastalem sporu pa spregledujeta, da sta do svojih nasprotnih teoretičnih spoznanj prišla tudi in predvsem zaradi uporabljene metode in sredstev preučevanja. Te pa so se nujno spremenile s specializacijo in fragmentacijo znanosti.

Poleg nakazanega spreobračanja primarnosti produkcije in potreb bi lahko navedli še druga pojmovna spreobračanja, ki izhajajo iz spremenjenih metod preučevanja in ki vodijo do besednih sporov med raziskovalci.

Tako se zaradi opisanih razlogov na področju politične ekonomije spreminja že uvodoma nakazana potrošnja v potrebe, potrebe, ki da so primarne, spreminjajo pa se tudi druga pojmovanja: menjava v delitev, blago v dobrino, uporabna vrednost v koristnost, cena v vrednost, delovna sila v delo in trg dela, in podobno.

Tej prvi posledici spreminjanja politične ekonomije in njenih pojmov, ki izhajajo iz družbene delitve znanosti (dela), se s specializacijo in fragmentacijo s tehnično delitvijo znanosti (dela) pridružuje še druga bistvena posledica, ki spreminja zgodovinski in družbeni ter razredni značaj politične ekonomije. V tem kontekstu se zgodovinsko-družbena veda z razrednim značajem spreminja v tehnično nevtralnno vedo z apologetsko primesjo ohranjanja statusa quo oziroma dovoljevanja le tistih sprememb, ki ne bodo ogrozile obstoječih produkcijskih odnosov. Politična ekonomija pa se s tem spreminja v ekonomiko - v neke vrste vedo o splošni ekonomski politiki, ki naj nosilec oblasti "dobavlja" sredstva za nemoteno funkcioniranje gospodarskega sistema in s tem za njihovo neokrnjeno dominacijo v družbi. In to ne glede na razvojno raven produktivnih sil dela in ne glede na produkcijske odnose, ki jih zagotavlja vsakokratna razvojna raven le-teh.

S tako pojmovanim funkcionalizmom in s tem apologetskim značajem ekonomike živimo v današnjem svetu *laissez faire* globalizacije gospodarstva. Ta pa je v globoki ekonomski in sistemski krizi, ki se jo rešuje s funkcionalističnim "krpanjem" sodobnih finančnih kriz oziroma njihovih žarišč na obrobju svetovnega gospodarstva. Vsega tega pa v funkcionalizmu in pragmatizmu usmerjena meščanska ekonomska znanost ne spozna, ker ji njena "nevtralna" pozicija in s tem apologetika to onemogočata.

Moč funkcionalizma in apologetike v meščanski znanosti, ki je s specializacijo in fragmentacijo soočena z obema zgoraj opisanimi posledicama, pa se je z zlomom socialističnih etatizacij še okrepila. Saj ta znanost nima več oponenta v drugem družbeno-ekonomskem sistemu, notranji oponenti pa so, zaradi zmage kapitalistične etatizacije nad socialistično etatizacijo, maloštevilni. Kapitalistična etatizacija iz tridesetih let našega stoletja se je pojavila v najrazvitejših kapitalističnih gospodarstvih, ni pa se obnovila na obrobju kapitalizma, ki se mu sedaj vsiljujejo neoliberalistična načela gospodarjenja. Ta pa so v sedanjosti zašla v globoko finančno krizo kot pojavno obliko družbene realizacije. Za teoretsko pojasnjevanje te krize pa v precejšnji meri odpoveduje meščanska ekonomska znanost, ki je, kot smo zgoraj ugotovili, obremenjena z dvema posledicama specializacije in fragmentacije, ki sta vodili do porušitve enovitosti in celovitosti politične ekonomije.

Enovitost in celovitost politične ekonomije kot znanosti v družbenoekonomskih odnosih bo treba reafirmirati, da bi se s to reafirmacijo odstranilo stranpoti ekonomske znanosti; odstranilo njeno odtujevanje njenega predmeta in družboslovne metode, ki nastopata zaradi specializacije in fragmentacije predmeta politične ekonomije po avtonomnih fazah sodobnega gospodarjenja. K temu pa vsaj delno pripomore interdisciplinarnost družboslovja, ki naj spodbuja ponovno integriranje razintegrirane politične ekonomije na njene avtonomne dele. Ta potreba se praktično kaže kot potreba po sodobni sintezi meščanske znanosti s postkeynesianizmom in v končni instanci z marksizmom. Spodbudno je, da to potrebo že nakazujejo sodobni, v humanizem usmerjeni družboslovci. S tem pa bo končno doživel refirmacijo marksizem, ki že pridobiva na teži na zahodu, čeprav jo trenutno izgublja v tranzicijskih državah.

Disciplinarnost, interdisciplinarnost in enotnost znanosti

ANDREJ KIRN

Rastoča disciplinarna členitev in specializacija v znanosti na eni strani ter potreba po interdisciplinarnosti ter spoznavnointelektualni širini na drugi predstavlja enega izmed protislovnih procesov v sodobni znanosti. Če imamo samo široko splošno razumevanje brez podrobnosti, najbrž tudi splošnega ne razumemo, če je odsoten širši spoznavni kontekst, pa je možno, da tudi empiričnih podrobnosti ne razumemo ustrezno. Pogosto se sliši metaforo, da je hudič v podrobnostih. Toda ne vselej! "Hudič" se ne skriva rad samo v detajlih, ampak tudi v splošnem. Ne strinjamo se vedno samo v načelih, razhajamo pa se v podrobnostih. Situacija je lahko tudi obratna: soglašamo v podrobnostih, ne pa v načelih. Navedeni spoznavni razkorak med splošnim in posebnim ima tudi praktične posledice za družbeno demokratično odločanje, ker je lahko ogroženo in vse bolj formalno, če udeležencem demokratičnega odločanja zaradi superspecializacije postajajo vse manj in manj razumljive alternative, o katerih odločajo. Že nekateri neopozitivisti med obema vojnama so svoj koncept o enotnosti znanosti povezovali z zelo praktičnimi družbenimi cilji. Za Neuratha naj bi bila enotnost znanosti, ki temelji na jeziku fizike, predpostavka družbene reforme. Enotnost znanosti naj bi omogočila demokratizacijo v razumevanju rezultatov znanosti in s tem naj bi se povečala možnost udeležbe večine pri reševanju problemov, ker bi jih razumela. Fizikalni jezik opazovanja naj bi se po Neurathu celo dal prevesti v slikovni jezik (Isotypes = International System of Typographic Picture Education), ki bi ga razumeli vsi, ki vidijo in slišijo. Seveda ni nastalo nič uporabnega iz takšne fantastične utopične ideje. Neopozitivistični, fizikalistični program enotnosti znanosti je bil steril in je propadel, ni pa z njim propadla sama ideja enotnosti znanosti ter problem odnosa med vse večjo strokovno specializacijo in možnostjo demokratičnega odločanja, ki pa naj bi bilo strokovno podprto.

Politično odločanje ima in mora imeti svoje strokovne utemeljitve. Na referendumih se volivci sicer ne odločajo o tehničnostrokovnih zadevah, pač pa o družbenih alternativah, ki pa naj bi bile strokovno utemeljene. Za udeležence odločanja niso pomembne samo končno formulirane alternative, ampak tudi razumljivost strokovnih argumentov za alternative. Pri tem ne gre vedno samo za čim bolj enostavno, toda še vedno konkretno informiranje in poučevanje javnosti o strokovnih argumentih različnih alternativ, ampak je pri mnogih dilemah ta "učni proces" dvosmeren: stališča in pogledi javnosti so lahko tudi izziv stroki, da pri sebi preveri in preoblikuje svoje implicitne spoznavne in vrednotne predpostavke. To se je izkazalo pri mnogih razhajanjih med